

Blinde vlekken in het archief

Is meer archief altijd beter? Vertelt meer materiaal ons ook meer? Als je het mij vraagt niet. Tijdens mijn productieve verblijf aan het KNIR schreef ik aan mijn boekmanuscript over volksprotest in Venetië, een verborgen dimensie van de politiek van één van de belangrijkste staten in vroegmoderne tijd. Een vast onderdeel van de zogeheten ‘mythe van Venetië’, het verhaal dat de Venetiaanse politieke élite graag uitdroeg over de eigen stadstaat, was het idee dat deze nooit getroffen was door interne opstanden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Florence of Rome. *La Serenissima* dus, de meest serene republiek. Mijn onderzoek laat zien dat dit beeld een fikse vertekening is van de werkelijkheid. Allerlei vormen van protest, van grootschalige demonstraties op het Piazza San Marco tot bezettingen door arbeiders van het dogenpaleis, kwamen voor. Wat mij interesseert is hoe deze protesten uit de Venetiaanse geschiedenis zijn geschreven: deze verstoringen werden nauwelijks geregistreerd in de stukken van de verschillende staatsorganen en zijn dus door historici nauwelijks opgemerkt.

De eindeloze series Venetiaanse overheidsarchieven – alleen de archieven van de pauselijke staat en Spanje zijn groter – hadden als doel eenheid uit te drukken. Zo bevatten de notulen van de senaatsvergaderingen alleen besluiten, nooit de voorafgaande, soms hoogoplopende, discussies. Zo werd ook onrust op straat (niet) geregistreerd. Ordeverstoringen werden geminimaliseerd of onder een enorme hoeveelheid andere informatie bedolven. De onderdrukking van protest vond in Venetië dus niet alleen plaats op straat maar ook in het archief. Met succes, want historici zien Venetië nog steeds als uitzondering, daar waar vormen van volksoproer voor allerlei andere vroegmoderne staten de geschiedenis in geschreven zijn. Hoe vind je dat wat er niet is? Gelukkig zijn deze gaten te reconstrueren en te interpreteren. Buitenlandse ambassadeurs schreven vaak met zichtbaar genoegen over allerlei opstootjes en politieke onrust. Met name de pauselijke nuntius, Spaanse en Toscaanse ambassadeurs waren altijd gespitst op mogelijke zwaktes in het Venetiaanse politieke systeem. Hun vooringenomenheid maakt het mogelijk om conflict te traceren en zo de blinde vlekken in het gigantische Venetiaanse archief te analyseren.

Ik gebruikte mijn tijd in Rome ook om een groter comparatief project op te zetten naar de verborgen impact van voedselprotesten tijdens de klimaatcrisis van de vroegmoderne tijd. Met name tijdens de zestiende en zeventiende eeuw zorgde

de Kleine IJstijd (ca.1300-ca. 1800) voor een wereldwijde temperatuurdaling. Misogonisten, hongersnoden en voedselprotesten raakten met name de steden in het Middellandse Zeegebied. Van satirische graffiti op de lege graanpakhuizen (‘Te huur aangeboden wegens leegstand’) tot grootschalige protesten en plunderingen: stedelingen mengden zich in de voedselpolitiek, ook al hadden ze geen formele politieke stem. Toch is deze vorm van protest lang gezien als apolitiek, wellicht ook door de grote aantallen vrouwen die eraan deelnamen. Misschien werken hier niet alleen de gaten in het archief door, maar ook de blinde vlekken van eerdere historici, die premoderne vrouwen nauwelijks als politieke actoren zagen? In Rome legde ik o.a. contact met de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) van de VN en de Nederlandse permanente vertegenwoordiger bij deze organisatie om kennis uit te wisselen over voedselprotesten in verleden, heden en toekomst.

Eén van de hoogtepunten van mijn Romeinse periode was de cursus *Archival Politics. Culture, Power, and Suppression* die ik samen met mijn collega Richard Calis (UU) gaf aan een groep van 12 promovendi en onderzoeksmasterstudenten, voor het KNIR en het Huizinga Instituut. In de cursus onderzochten we de relatie tussen historici en hun archieven: hoe gaan we vandaag de dag om met de keuzes die door archiefvormers en archivariissen gemaakt zijn? Als die vraag wat saai en abstract klinkt, is dat onterecht. Het gaat hier over de kern van ons vak: van wie is de geschiedenis eigenlijk? En hoe tackelen we als onderzoekers de blinde vlekken van vroeger? Onze *rollercoaster ride* door de Romeinse archieven – van Inquisitie tot *Fondazione Gramsci*, langs het Archivio di Stato en het Archivio Centrale – was een fantastische belevenis, mogelijk gemaakt door de fantastische staf van het KNIR en bereidwillige archivariissen en bibliothecarissen.

Maartje van Gelder

NWIB Visiting Professor 2023

KNIR
KONINKLIJK NEDERLANDS
INSTITUUT ROME